

РЕЦЕНЗИЯ**за Светослава Наскова Пейчева-Пенчева****за присъждане на образователна и научна степен доктор****по професионално направление****2.1. Филология (Корейска литература, култура и религия)****по научна специалност****„Литература на народите на Европа, Америка, Африка, Азия и Австралия”****Катедра „Кореистика”, Факултет по Класически и нови филологии
Софийски университет „Св. Климент Охридски”****ТЕМА НА ДИСЕРТАЦИЯТА:*****Шаманизмът в корейските традиционни изкуства
(танци, театър с маски и народни игри)*****Рецензент: доц. д-р Андроника Мартонова,
Институт за изследване на изкуствата (ИИИЗк) – БАН**

Заглавието на дисертационния труд *„Шаманизмът в корейските традиционни изкуства (танци, театър с маски и народни игри)”* веднага привлича вниманието с интересното и безспорно смело намерение на докторантката **Светослава Наскова Пейчева-Пенчева** да се заеме с разглеждането на обширна и особено значима тема както за съвременната (международна и българска) Кореистика, така и въобще за изкуствоведските (в частност театроведски) и културологичните изследвания.

Дисертантката съсредоточава проучването си върху няколко добре очертани проблемни ареала на зрелищните традиционни изкуства, от иначе огромната и далече надхвърляща възможностите на докторска дисертация огромна територия на корейския шаманизъм. Вниманието е концентрирано върху въпроса за проекциите, трансформациите, употребите и ре-интерпретациите на шаманските елементи в традиционните танци, театър с маски и народни игри на Страната на утринната свежест. Тоест – перформативни, зрелищни изкуства. Светослава Пейчева-Пенчева не само задава ясно полето на своето изследване, но и предлага актуален предмет за анализ, който излага различни аспекти на голямата тема за предаването на традицията и виталното съхранение на нематериалното културно наследство на Корея. С две думи: темата е и повече от дисертабелна.

Може би тук трябва да вметна, че процедурните изисквания по защита на дисертационния труд са спазени. Докторантката е представила необходима пакет от

документи, протоколи от положени докторантски минимума, годишни отчети от работата с научния ръководител проф. д-р Светла Къртева-Данчева.

Авторефератът адекватно отразява основните положения и приносите в дисертационния труд. Публикациите по дисертацията са 7 на брой, при изискване за далеч по-малко, някои от тях са плод на участия в конференции и различни научни форуми и пълноценно представят както методологията, така и част от резултатите от проучванията на автора.

Самата дисертация „Шаманизмът в корейските традиционни изкуства (танци, театър с маски и народни игри)“ се състои от увод, три големи глави (разделени на подглави), заключение, използвана литература. Общо обемът е от 213 страници, като основното тяло е от 151 страници научен текст. Има приложени 49 илюстрации с текст под снимка, и точно описание от кои източници са взети.

Нещо много важно - даден е списък на използваните видео материали – 33 на брой. Тук имам няколко малки ремарки, които не са драматични за защитата, а по-скоро са препоръки, свързани с педантичната визия на труда. Едната е забележка в оформлението, която би могла да се коригира при евентуално издаване във вид на книга на труда, което всъщност горещо препоръчвам. Изписан е единствено копиран адрес на *youtube* страницата, а щеше да е хубаво да се сложи и заглавие на видео клипа както е в оригинал, така и с превод. Какво гледаме, от чий архив е филма, кога е записан, къде, кой го играе? Тъй като Светослава Пейчева-Пенчева е много прецизна (това перфектно личи от подредбата, структурата и логическото изложение на дисертационния труд) няма как да не го отбележа.

Работата с материали от визуалната антропология са от особена важност за тази дисертация, защото са живото етнографско свидетелство и елегантна алтернатива на теренната работа. Филмът започва да функционира като мета- терен за изследователя от дистанция. Именно чрез проследяване на зафиксирания на лента и/или на дигитален носител на едни същ практикум (да речем заснет е „*Огуанде от Касан*“) през различни десетилетия (или в разни етнографски области, или разни пространства на изпълнение) можем да видим дали са настъпили трансформации. И да си зададем поне въпросите „защо?“, „как?“ и тн.

За едно бъдещо фино дошлифоване на текста, бих препоръчала на дисертантката да потърси провокации за анализ и от няколко образци на документалното етнографско кино. Категорично първи в списъка и някак абсолютно задължителен е самият емблематичен филм на Лоръл Кендал „*An Initiation "kut" for a Korean shaman*“ (1991). Като и от двата документални корейски филма. Единият е „*Mudang: Reconciliation Between the Living and the Dead*“ (2003) на Пак Ки-бок. А другият е хибридно-експерименталният, приютяващ доста суров материал от шаманския практикум „*Mansin: Ten Thousand Spirits*“ (2014) на Пак Чан-кьон, но пък изключително интересен с това как преминава границите на изкуствата. В този

контекст едно съвременно технологично изкуство и медия, която принадлежи на популярната култура, каквото всъщност е киното също може да се включи в процеса, визуализирайки и предавайки чрез езика си същността на тази „*диалектика на йерофаниите*“, която вече е игрово представена и ре-интерпретирана в традиционните зрелищата на театъра, танците, маските и народните корейски игри.

Последна ремарка - на всички интернет използвани източници в дисертацията липсва в скоби на достъпността, тоест датата на отваряне на страницата.

В същинската библиография на дисертацията „*Шаманизмът в корейските традиционни изкуства (танци, театър с маски и народни игри)*“ Светослава Пейчева-Пенчева е посочила 101 заглавия. От една страна това показва много добро равнище на познаване на базисните научните изследвания на български и чуждестранни изследователи-корейсти, свързани с темата на дисертацията. От друга – Пейчева-Пенчева използва максимално свързаните с темата на нейната дисертация публикации, като се позовава е на конкретни тези и концепции на избрани автори. В обобщение - литературните източници са ползвани добросъвестно и коректно. При разширяване на изследователските търсения в бъдещ план естествено тази библиография би могла да бъде разширена и надградена и с повече автори от фундамента на културологията и антропологията на театъра. Защото в казусите на Корея се търси както специфичното, така и общо човешко универсалното, нали. Тоест – повтарящите се модели на културата и тяхната характерност.

Изключително важен акцент бих искала да поставя на **четирите много ценни приложения**, които имат ярък приносен характер в дисертационния труд, със своята систематичност, енциклопедичност и вкарване в научно обръщение на ново познание за българската хуманитарна общност.

№1 *Духове и божества от корейския шамански пантеон* – прецизно подразделени, подредени и представени във вариации са следните:

- небесни
- земни (природни обекти и явления; болестотворни; домашни; общоселски)
- подземни и подводни
- Духове на хора (исторически/културни герои, крале, кралици , военни,)
- Будистки
- Духове на предци шамани и др.

№2 *Видове шамански ритуали* кут – систематизирани и подробно описани са 16 ритуала.

№3 *Игри с маски* - 11 подробно анотирани сюжети, разделени по театрализиране на зрелищното действие (act).

№ 4 *Народни игри* – описани и в кратце обяснени са 25 от тях.

Всички собствено корейски (а и не само) термини и заглавия в текста кандидатката изписва коректно с хангъл в скоби, като е дадена и българската

транскрипция. Без съмнение кандидатката е извършила колосален труд. Неоспорими предимства на дисертацията са нейния висок коефициент на информативност. Съгласна съм и с изведените приноси на труда.

По замисъл „Шаманизмът в корейските традиционни изкуства (танци, театър с маски и народни игри)” на Светослава Пейчева-Пенчева е текст изследващ приемствеността между ритуала и шаманските практики в културното битие на традиционните сценично-зрелищни фолклорни изкуства на Корея, като понятието „сценичен” тук бихме могли да поставим и в условна позиция. Докторантката набляга повече на детайлните описания на перформативните актове, като търси и откроява онези витални елементи и въздействия присъщи на корейското шаманство, открити в исторически и естетически план в конкретни народни изкуства. Особен авторски акцент е поставен на анализите при изображенията на Гробницата на танцьорите Муйонгчхонг (датираща от Когурьоското кралство) и Гробницата на борците Какчочхонг.

По своята същност трудът на Пейчева-Пенчева елегантно и адекватно осъществява мрежа от смисли, свързващи в интердисциплинарен порядък кореистиката, културологията, религиознанието, етнографията, фолклористика, антропологията на театъра, история, изкуствознание, музикознание. Стъпвайки върху концептите на фундаменталните трудове на Йохан Хьойзинка „*Homo ludens*” и на Мирча Елиаде „*Шаманизмът и архаичните техники на екстаза*” докторантката доказва хипотезата си за запазването на елементите на сакралния характер в корейските перформативни народни изкуства.

Всъщност дисертационният труд издирва „маските на Бога” (неслучайно правя препратка към Джоузеф Кембъл) и еволюцията на творческата митология. Случването на *mysterium tremendum et fascinans* (лат. *Страховитата и очароваща тайна*) и последващата ѝ десакрализация, и даже профанизация в крайните фарсови игрови форми в контекстите на корейското културологично поле. Собствено специфично и сложно корейско културологично поле (с множество напластявания от конфуцианството, даоизма и будизма, дори сибирския шаманизъм), където знаците на автохтонно сакралното и митологичното се трансформират на игрови принцип в един нов художествен и социален симулакрум. За да бъдат отново преживени и за да покажат, че космическият хаос е преодолян и редът е валиден отново, хармонията властва и в „Корейските Вселени”. И както самата Пенчева-Пейчева пише относно смисъла на перформативните народни изкуства: „*хората изразяват желанието и стремежа си за по-добър живот.*” (с.149).

„Шаманизмът в корейските традиционни изкуства (танци, театър с маски и народни игри)” изследва и проблемът за сакралната комуникацията и мотивът за вечното завръщане на божествения жест (в т.ч. жестовете на духовете, пазители и праотците и пр.) чрез принципа на *imitation dei* (лат. Подражание на боговете) в

човешките сфери. Ритуализирането на и във изкуството е своего рода търсене и възстановяване на *illud tempus* (лат. онова „митично” време) на общността - време на пълния потенциал на жизнени сили, в което хтоничното, демоничното и злото нямат (вече) власт. Където социалната проблематика, недъзите и неравенството са преодолени. Убедена съм, че всичко това е коректно изведено в изводите направени от Светослава Пенчева в текста, дори тя би могла още по-категорично и несвенливо да заявява авторската си позиция на изследовател. Защото в тези 213 страници дисертация, кандидатката много съвестно проследява превръщане на шамана в лицедей, докато запазва функциите си и на психиомп (активен посредник между съзнателната и несъзнателната сфера). Върви по стъпките му до постепенното му претопяване, игрово инкарниране в театралността и смяна на ролевите позиции. Много е интересен е именно механизма на трансформация и последваща легитимация на шаманските елементи в културното поле на народното корейско зрелище. В танците, и в театъра са маски, и в народните игри, проследени в историческото развитие на Корея (от периода на Трите Кралства до наши дни) се откриват идеята за **повторение и неповторимост**. Повторение на ритуала – в директен или индиректен аспект, например чрез символиката в конкретния пърформънс, промяната на естетиката, атрибуцията, пространствата и изразните средства, отслабване/засилване на идеологическата функция. И неповторимост – чрез живото изпълнение, което е само тук и сега, докато се играе. И няма да има своята абсолютна идентичност в следващото изпълнение, на следващият празник и тн. Привеждайки много примери от традиционните изкуства на Корея, Светослава Пенчева-Пейчева акцентира многократно върху динамиката на интерактивната връзка между *участник* и *зрител*. Прави го по един ненаатрапчив начин, някак между редовете, местейки фокуса и крупните планове върху посланието на пърформанса. По този начин в дисертацията си се придържа и към идеята за дешифриране на хибридната (вертикална и хоризонтална) структура на комуникация в зрелището на Корея: от една страна шаманизмът осъществява контакт по вертикала с божественото и световите, които ни заобикалят. А от друга страна се преобразува, конструира и пренарежда по хоризонтала – в социалните групи на изпълнители и публика, където проблематиката за забавление, народностност може да доминира над догмата, в зависимост от епохата и функционалната нужда. Конкретен пример от текста: *„Около XVIII се появяват нови тенденции в танците, които са отражение на социалната обстановка. По това време в Корея започват да навлизат западни влияния. Танцът започва постепенно да губи ритуалната си стойност и остава само естетическата.”* (с.58)

В обобщение: дисертационният труд на Светослава Пенчева-Пейчева е иновативен поради избора си на обект на изследване, и същевременно очарователно свенлив труд като изпълнение, заради доминацията на описателния характер над

културологичния индивидуален изследователски анализ. На моменти този лек дисбаланс и превес на дескриптивността, замъглява присъствието на изводите и някак читателят остава с висящ в главата си въпрос „И какво от това?“. Естествено, това се преодолява, „димната завеса“ се вдига при вникване в дълбочината на текста. Така че не е фатално. Трудът представлява добър и сложен опит да се систематизират на голям обем от ритуали и пърформанси от народното творчество свързани с шаманските практики, в полосата на различни исторически епохи на Корея. Дисертантката е успяла успешно да разкрие сюжетността, символиката и идеологическата функция на различни артефакти от танцовото и театралното изкуство, използвайки интердисциплинарен инструментариум. Текстът изгражда широкоспектърна и колоритна панорама на тази колкото специфична, толкова и разнообразна художествена продукция, която има особено важно културно-историческо значение – за Корея, за Източна Азия и за постиженията на човешката цивилизация въобще. Поставените цели и задачи са решени адекватно от Светослава Пенчева-Пейчева, с ясното съзнание за предизвикателствата пред които е изправена в дисертацията. А именно – обобщаване, систематизиране и анализ на голям по обем материал, поставящ младия учен във вихъра на трудност, привлекателност и необходимост. Препоръчвам дисертацията в един бъдещ период да бъде публикувана във вид на книга, като се направи и необходимата редакция за засилване на категоричността на авторския глас. Сигурна съм, че ще бъде интересно и полезно четиво за всеки, който се интересува от Корея и не само.

В заключение, като припомням всички безспорни положителни качества на дисертационния труд, изследването „Шаманизмът в корейските традиционни изкуства (танци, театър с маски и народни игри)“ на Светослава Пейчева-Пенчева заслужава висока оценка на съвместно завършен труд. Поради това предлагам на уважаемото научно жури да й присъди образователната и научна степен „Доктор“. Гласувам с ДА.

Рецензент:

доц. д-р Андроника Мартонова
Институт за изследване на изкуствата, БАН

09 януари 2017 г., София